

Lähteiden käyttö

Yleistä lähteistä

Tieteellisen kirjoittamisen pelisääntöihin kuuluu, että kirjoittaja aiemmin tehtyjä tutkimuksia selostamalla ja arvioimalla paitsi valmistaa tietä omalle tutkimukselleen myös antaa tunnustuksen muille tutkijoille. Kirjallisuuden harkittu valinta, huolellinen tulkinta ja lähdeviitteiden tarkka merkitseminen tekstiin kuuluvat huolelliseen tutkimusentekoon. Tutkimuksessa pitää voida erottaa, mikä tekstissä on tutkijan omaa panosta ja mikä aines on muualta saatua (vrt. plagiointi).

Lähteiden käytössä peruseriaatteena on, että kun jotain todetaan tai väitetään, kerrotaan myös, mistä väite on peräisin eli mistä kirjoittaja on poiminut tiedon omaan tekstiinsä. Ainoastaan selkeästi yleisistä asioista kirjoitettaessa lähdeviittaus on tarpeeton. Lähteiden käyttö tekstin pohjana ei kuitenkaan tarkoita jokaisen yksittäisen lauseen poimimista jostakin tietystä lähteestä, vaan kirjoittaja kehittelee tekstissään omaa ajatustaan ja hakee sille vahvistusta ja perusteluja lähteistä.

Lähteet tulee valita kriittisesti; mikä tahansa omaa ajatuksenkulkua edistävä poiminta mistä tahansa ei ole hyvää tutkimusta, vaan lähteiden on oltava riittävän tunnettuja ja tunnustettuja. Olennaiset lähteet tulee valita harkiten ja arvioida niitä suhteessa muuhun saatavissa olevaan tietoon. Tunnetuihin auktoriteetteihin on hyvä nojata – tosin uusia löytöjäkin voi ja on tarpeen tehdä.

Lähteiden käytössä oleellista on esittää selvästi, mistä lähteestä mikin tieto tai näkökulma asiaan on poimittu. Jos yhdessä kappaleessa on käytetty alkuosan lähteenä yhtä ja loppuosan lähteenä toista teosta, ja niiden sisältämät tiedot tai näkökulmat poikkeavat toisistaan, on lähdeviitteet merkittävää siten, että viitteestä käy ilmi kummasta lähteestä kappaleen tietyt tiedot tai näkökulmat on peräisin. Jos kuitenkin useat lähteet antavat tietoa samasta aiheesta ja samalta kannalta tarkasteltuna, voidaan ne sijoittaa peräkkäin kappaleen loppuun. Yleinen virhe on, että lähdeviitteet sijoitetaan kappaleen loppuun nippuna kirjoittajien nimiä välittämättä siitä, onko eri kirjoittajien näkökulma asiaan sama vai toisistaan poikkeava, ja siis erittelemättä, mikä osa kappaleen sisällöstä perustuu mihinkin lähteeseen tai mikä on kirjoittajan omaa panosta.

Tutkimuksessa käytetyt lähteet ilmaistaan sekä itse tekstissä että lähdeluettelossa. Tekstissä olevan viitteen pitää antaa lähteestä niin tarkat tiedot, että se voidaan tunnistaa ja paikantaa lähdeluettelosta. Tekstiviite ohjaa siis kirjoituksen lopussa olevaan lähdeluetteloon, josta lukija saa lähteestä tarkemmat bibliografiset tiedot. Lähdeluettelon ja lähdeviitteen välillä tulee olla tiukka vastaavuus: viitteen tulee ohjata lukija vaivattomasti lähdeluettelon oikeaan kohtaan.

Lähdeviitteet voidaan merkitä tekstiin usealla eri tavalla; käytänteet vaihtelevat tieteenaloittain lähinnä tutkimusperinteen pohjalta (ks. esim. Tutki ja kirjoita 2000; Pilkusta asiaa 1995). Lähdeviitteiden merkitsemistapa saattaa vaihdella myös julkaisijoittain, mahdollisesti myös laitoksittain, joten kirjoittajan on aina tarkistettava ennen kirjoituksen julkaisemista tai arvioitavaksi luovuttamista, että lähdeviitteiden merkintä ja lähdeluettelon asu noudattavat julkaisusarjan tai laitoksen käytänteitä (esim. tieteellisillä lehdillä yleensä ohjeet, miten viittaukset ja lähdeluettelo tehdään).

Oleellisinta on, että käytät valitsemaasi viittaustekniikkaa johdonmukaisesti koko tekstissä. Älä vaihda viittaustapaa kesken tekstin.

Lähdeviitteet

1) Tavanomaiset tekstiviitteet

Viitteessä tulee aina mainita:

- lainatun kirjoittajan sukunimi
- teoksen painovuosi
- sivunumerot; poikkeuksena viittaaminen koko teokseen
 - *Asiantuntijoiden valtaa nykymaailmassa voidaan tarkastella eri ulottuvuuksien avulla. Asiantuntijuus toteutuu työmarkkinoiden kautta, ja sitä voidaan tarkastella yksilöllisenä, organisatorisena ja ammattikuntaan liittyvänä. (Pirttilä 1997, 76.)*

Viittauksen voi tehdä asiakeskeisesti kuten edellä, eli kertomalla asian ja laittamalla lähteen sulkuihin asian perään. Viitata voi myös kirjoittajakeskeisesti:

- *Pirttilän (1997, 76) mukaan asiantuntijoiden valtaa nykymaailmassa voidaan tarkastella eri ulottuvuuksien avulla. Asiantuntijuus toteutuu työmarkkinoiden kautta, ja sitä voidaan tarkastella yksilöllisenä, organisatorisena ja ammattikuntaan liittyvänä.*

Pisteen paikasta käy ilmi, viittaako lähde yhteen vai useampaan virkkeeseen:

- *Viittaus sisältää vain yhden virkkeen, joka on peräisin Virtaselta (Virtanen 2005, 5). Viittaus sisältää useampia virkkeitä. Asiasta on kirjoittanut Virtanen. (Virtanen 2005, 5.)*

Jos viitatulla tekstillä/teoksella on useita kirjoittajia/tekijöitä, merkitään lähde seuraavasti:

- jos tekijöitä on korkeintaan kaksi, mainitaan molemmat:
 - *(Virtanen & Järvinen 2003, 16)*
- jos tekijöitä on useampi kuin kaksi, mainitaan vain ensimmäinen:
 - *(Nieminen ym. 2000, 20)*
 - *tai vaihtoehtoisesti (Nieminen et al. 2000, 20)*
 - **HUOM!** *Usean tekijän kohdalla voi ensimmäisellä viittauskerralla mainita kaikki tekijät ja jatkossa vain ensimmäisen kirjoittajan.*

Jos viitataan lähteeseen, jolla ei ole tiettyä kirjoittajaa, vaan se on esimerkiksi jonkin komitean mietintö, viittauksessa käytetään lähteen nimeä.

- *Oppilashuoltoryhmän perustamiseen ei ole lakisääteistä velvoitetta, eikä työmuotoja ohjaavia normeja ole määritelty koulun toimintaa säätelevissä asiakirjoissa, joten oppilashuoltoryhmä määrittelee tehtävänsä lopulta itse koulun tarpeita vastaavasti (Oppilaan monet auttajat 1992, 14).*
- **HUOM!** *Tällöin lähde löytyy myös lähdeluettelosta kohdasta O -> Oppilaan monet auttajat.*

Jos lainataan useampaa kirjoittajaa, joiden tekstissä toistuu sama asia, erotetaan tekijät puolipisteellä:

- *(Nieminen 2000, 8; Lahtinen 1999, 15.)*

Samalta kirjoittajalta samana vuonna ilmestyneet julkaisut erotetaan lisäämällä painovuoden jälkeen ilman välilyöntiä pieni kirjain alkaen a:sta:

- o (*Giddens 1990a, 184–185; Giddens 1990b, 20*)

Viitattaessa teokseen jo edellä mainittuun teokseen uudestaan, ei ole tarpeen kirjoittaa nimeä ja vuosilukua uudestaan vaan riittää merkintä mt. (mainittu teos):

- o (*mt. 10–12*)
- o *HUOM! tätä viittaustapaa voidaan käyttää vain, jos kyseiseen teokseen viitataan peräkkäin ja viittaukset ovat samalla sivulla*

Jos samasta asiasta voidaan tehdä viittauksia moneen eri teokseen mutta halutaan mainita niistä vain yksi, voidaan käyttää merkintätapoja ks. esim. ja mm.:

- o (*ks. esim. Virtanen 2003*) ja (*mm. Lahtinen 1999*)

Jos viitataan siihen, että jossain toisessa teoksessa esiintyy hyvin samankaltaista, mutta ei täysin samaa tietoa, käytetään merkintää vrt.:

- o (*vrt. Nieminen 2001*)

2) Suorat lainaukset

Suorien lainauksien käyttämistä on harkittava tarkkaan.

Sanatarkasti lainattaessa käytetään lainausmerkkejä erottamaan lainattu teksti kirjoittajan omasta tekstistä ja merkitään viite lainausmerkkien jälkeen ennen pistettä:

- o "*Tämän päivän maailmassa tiedon hallinnan ammattilaiset toteuttavat yhteiskunnallista valtaansa työmarkkinoiden kautta*" (Pirttilä 1997, 76).

Jos lainaus on pitkä, se sijoitetaan sisennyksellä ja rivivälin tihennyksellä omaksi kappaleekseen. Tällöin lainausmerkkejä ei tarvita, viite sijoitetaan lainauksen loppuun, lainausmerkin jälkeen ja piste tulee viitteen sisäpuolelle ennen sulkumerkkiä:

- o *Asiantuntijuuden tutkimuksesta on tullut eräänlainen muoti-ilmio. Tutkimuksessa hyödynnetyt teoriat voidaan jakaa teorioihin asiantuntijuudesta ja sen rakentumisesta.*

Tämän päivän maailmassa tiedon hallinnan ammattilaiset toteuttavat yhteiskunnallista valtaansa työmarkkinoiden kautta. Heillä on hallussaan tietoa, jota he voivat yrittää vaihtaa markkinoilla rahapalkkaan. Tämä edellyttää sitä, että työmarkkinoilla on tahoja, jotka tarvitsevat asiantuntijan erityistietämystä. Kun tarkastellaan asiantuntijan suhdetta työmarkkinoihin, voidaan asiantuntijuus jakaa eri elementteihin (asiantuntija yksilönä, organisaationa ja ammattikuntana). Asiantuntijan toiminta yksilönä ja osana organisaatiota voidaan vielä jakaa yksityiseen ja julkiseen puoleen. (Pirttilä 1997, 76.)

Kuten edellä mainitusta tekstistä käy ilmi, asiantuntijuudessa voidaan erottaa useita erilaisia ulottuvuuksia.

3) Toisenkäden lähteet

Jos kirjoittajan omaa tekstiä ei ole saatavilla vaan joudutaan lainaamaan hänen ajatuksiaan jonkin toisen lähteen kautta, käytetään toisenkäden lähdettä. Toisenkäden lähteiden käyttö tutkielmassa ei ole suositeltavaa. Toisenkäden lähteen käytössä viittauksesta on käytävä ilmi kenen mukaan ketäkin lainataan.

- *tilanne jossa Rahkosen teoksessa kerrotaan Habermasin näkemyksestä: Habermasin (1987) mukaan hyvinvointivaltio edellyttää täystyöllisyyttä – ja pitää siten täystyöllistettyä palkansaajaa normina – monessa mielessä (viitattu teoksessa Rahkonen 1996, 97). TAI (ref. Rahkonen 1996, 97). TAI Hyvinvointivaltio edellyttää täystyöllisyyttä, ja siten täystyöllistetty palkansaaja on yhteiskunnallinen normi – monessa mielessä (Habermas 1987, viitattu teoksessa Rahkonen 1996, 97).*
- *HUOM! lähdeluetteloon tulee vain ne teokset, jotka "kulkeneet omien käsien kautta" eli tässä esimerkissä vain Rahkonen, ei Habermas.*

Lähdeluettelo

Tässä on vain joitain yleisluontoisia lähdeluettelon laatimisen ohjeita. Tarkemmat muotoiluun liittyvät ohjeet kannattaa aina tarkistaa erikseen.

Lähdeluettelo sijoitetaan tekstin loppuun (alkaen uudelta, omalta sivultaan), mutta ennen mahdollisia liitteitä. Lähdeluettelon otsikoksi riittää pelkkä "Lähteet".

Lähdeluettelon tulee sisältää kaikki lähteet, joihin tekstissä on viitattu. Erityyppisiä lähteitä (esim. kirjat vs. lehdet) ei erotella, vaan ne sisällytetään yhteen ja samaan luetteloon. Lähteitä ei numeroida. Lähdeluettelo aakkostuu viitattujen tekstien kirjoittajien sukunimien mukaan, ei siis teosten tai artikkelien nimien mukaan. Kuitenkin jos viitatussa julkaisussa ei mainita kirjoittajaa/kirjoittajia nimeltä, merkintä aloitetaan suoraan julkaisun nimellä, esim. "Komiteanmietintö"; "Stakesin raportti" jne. Saman tekijän tekstit/teokset järjestetään painovuoden mukaisessa järjestyksessä vanhimmasta uusimpaan. Saman tekijän samana vuonna julkaistut tekstit/teokset sijoitetaan lähdeluetteloon tekstiviitteeseen merkittyjen kirjainten mukaan aakkosjärjestyksessä (a, b, c, d, e jne.).

Lähdetieto päättyy aina pisteeseen.

1) Lähteiden merkitsemisen perustekniikka

- Sukunimi, etunimi painovuosi. Kirjoituksen nimi. Kustantajan kotipaikka: Kustantaja.
 - *Virtanen, Matti 2003. Sosiaalityön opetus. Helsinki: Otava.*
- Jos teoksella on useita tekijöitä, mainitaan kaikki tekijät lukumäärästä riippumatta:
 - *Heinonen, Tuula & Spearman, Len 2001. Social work practice – problem solving and beyond. Toronto: Irwin Publishing Ltd.*

2) Artikkelit toimitetuissa teoksissa

- Artikkelin kirjoittajan sukunimi, etunimi julkaisuvuosi. Artikkelin nimi. Teoksessa toimittajan sukunimi, etunimi (toim.) Teoksen nimi. Kustantajan kotipaikka: Kustantaja, sivunumerot.
 - *Metteri, Anna 1996. Arjen tieto ja sosiaalityö terveydenhuollon moniammatillisessa työryhmässä – tietojen yhteensovitus. Teoksessa Metteri, Anna (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki: Edita, 143–157.*
 - *HUOM! englanninkielisissä teoksissa toimittajuus ilmaistaan lyhenteellä ed., saksankielisissä Hrsg. jne.*

3) Lait ja asetukset

- Lain nimi, vuosi. Kokoelma. Kustantajan kotipaikka.
 - *Kunnallisten viranhaltijain ja työntekijäin eläkelaki 1964. Suomen asetuskokoelma 202. Helsinki.*

4) Lehdet

- mainitaan aina lehden numero ja artikkelin sivut, vuosikerran voi jättää pois
- Sukunimi, etunimi julkaisuvuosi. Artikkelin nimi. Lehden nimi vuosikerta (suluissa lehden numero), artikkelin sivunumerot.
 - *Haatanen, Kalle 1997. Kommunitarismi, identiteetti ja uusi yhteisöllisyys. Tiede & edistys 22 (2), 97–110.*

5) Alkuperäisteokset

- Alkuperäisteoksen ilmestymisvuosi syytä mainita silloin kun sillä on erityistä merkitystä, esimerkiksi ilmestymisestä kulunut vuosikymmeniä (ns. klassikot)
 - *Simmel, Georg 1986. Muodin filosofia. Suomentanut Antti Alanen. Alkuperäisteos 1905. Rauma: Odessa.*

6) Mietinnöt ja muistiot

- Teoksen nimi julkaisuvuosi. Sarja. Kustantajan kotipaikka.
 - *Perustoimeentulotyöryhmän muistio (osa 2) 1983. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistio 29. Helsinki.*

7) Muut informaatiolähteet

- Luennot yms. esitykset eivät ole suotavia lähteitä. Jos niitä kuitenkin käytetään, ne merkitään seuraavasti:
 - *Virtanen, Matti 2003. Johdatus tieteelliseen kirjoittamiseen. Luentosarja, Kuopion yliopiston tieteellisen kirjoittamisen laitos.*
- Haastattelut voidaan merkitä seuraavasti:
 - *Virtanen, Matti 2003. Suullinen tiedonanto.*
 - *Virtanen, Matti 2003. Puhelinhaastattelu 19.11.*
 - *Virtanen, Matti 2003. Professori Matti Virtasen haastattelu Kuopiossa 19.11.*

8) Internet

- Internet-lähteisiin viitataan samaan tapaan kuin tavallisiin paperimuotoisiin lähteisiin. Tekstiin laitetaan siis sulkuihin internet-lähteen kirjoittajan nimi ja vuosiluku, jos ne vain käytetyltä nettisivulta käyvät ilmi. Jos eivät käy ilmi, voidaan viitata esim. kirjoituksen otsikolla, jolloin lähde tulee lähdeluetteloontakin otsikon mukaan aakkostettuna.
- Lähdeluettossa tärkeää on lähteen mahdollisimman tarkka määrittely, eli lähdemerkinnöstä tulee käydä ilmi paitsi kirjoittajan suku- ja etunimi, vuosiluku ja kirjoituksen otsikko, myös nettisivu, jolta kirjoitus löytyy, SEKÄ merkintä siitä, milloin kirjoitus on netistä haettu tai luettu (voidaan käyttää ilmausta haettu, luettu tai viitattu).
 - *McNutt, John G. 2002. New Horizons in Social Work Advocacy. Electronic Journal of Social Work 1 (1). Saatavilla [www.muodossa: http://www.ejsw.net/IssueView2.asp](http://www.muodossa:www.ejsw.net/IssueView2.asp). Haettu 25.4.2005.*
 - *HUOM! Viitattaessa internetlähteeseen, tulee tekstiviittaukseen sulkuihin siis kirjoittajan nimi ja vuosiluku, ei nettiosoite.*

Ks. myös <http://www.hum.utu.fi/satakunta/digi/viittausopas/> (viittauksesta digitaalisiin lähteisiin)

Kirjallisuutta:

- Raiski, S. 2003. Hyvä tiede myyntipuheen, väärintekemisen ja eettisten ongelmien puristuksessa. Teoksessa Pohjola, Anneli (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C 47. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 23–52.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Kinnunen, M. & Löytty, O. (toim.) 2002. Tieteellinen kirjoittaminen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Hämäläinen, J. 1995. Pilkusta asiaa. – Ohjeita tieteellisen esseen kirjoittajalle. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 1. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Gradun tekemiseen liittyviä oppaita on lukuisia, esimerkiksi:

- Hakala, J. 1999. Graduopas: melkein maisterin niksikirja. Helsinki: Gaudeamus.
- Karisto, A. & Seppälä, U. 2004. Maukas gradu: valmistusvihjeitä tutkielman tekijöille. Tampere: Vastapaino.
- Ekholm, K. 1997. Tee gradu! graduntekijän selviytymisopas. Jyväskylä: Teknolit.